

Közel Afrikához

III. IDEA Világkonferencia, 1998. Kenya, Kisumu

Gabnai Katalin

A tizennyolc milliós Kenya kétmilliós luó népessége a Viktória tó partja körül él. Fővárosuknak a kb. 600.000 fős Kisumu mondható, hová Nairobiból rendszeres repülőjáratok vezetnek. Ez a csontsárga és a húslészin milió árnyalatában megtalálható, zsíros tapintású szappankő hazája, melyet az utak mentén a földre rakva árulnak, a csillag alakban elrendezett, frissen megpörkölt kukoricacsövek mellett.

Föltéve persze, ha vannak utak.

Diákként többször újratanulja az ember, hogy a kultúra alapja, föltétele az „út”, később esetleg színes példákkal tanítja is, de amikor helyben érzi, hogy most aztán se előre, se hátra, mert az útnak becézett vörös poros valami huppanóit a lezúduló trópusi eső lekvárszerű dagonyává változtatta, akkor meg is érti. Kisumu környékén, afféle előprogramként egy Sigoti nevezetű hegyi faluban látogatjuk meg a konferencia Londonban doktorált helybéli szervezőjének, Opiyo Mummá-nak az édesapját, illetve azt az amatőr táncban és színházi tevékenységben jeleskedő, magas szinten működő faluközösséget, melynek hatása száz kilométerekre sugárzik. A hegy tetején kialakított szabadtéri színpadon először látom a később megszokott, fekete, nyüzsgő tömeget. Olyan, mintha valami hazai megyei bemutatósorozaton ülnék, csak épp angolul vagy szuahéli avagy luó nyelven beszélnek a fellépők.

Van kamaszkori életjáték, mely láthatóan improvizációkból született, szabályos angol módi szerint. Van mozgáskorlátozottak által recitált biblia-műsor, és persze van háncsszoknyás vagy épp kreppapírruhás táncos esemény, minden korosztályt fölvonultatva.

Most kell megszokni, hogy se Shakespeare, se a görögök, se Molière, se Csehov itt nem tud csatát nyerni. Egészen másról szól a világ.

A konferenciát a Színház-Dráma-Nevelés Világszervezete szervezte helyi erővel. Tudományos programként klasszikus elméleti előadásokat, gyakorlati munkát bemutató workshopokat és helybéli színházi eseményeket kínál a program, már akinek jut program. Aztán rájövünk, hogy a leírt információ nem számít, mert csak azt nem lehet tudni, hogy mikor, hol és mi történik éppen. Ezt ötödnapra már a helyi újság is megírja, a káosz teljes, a fölfordulás nem mindennapi.

Ott vagyok egy eseményen, ami tulajdonképpen nincsen. Az a szerencsém, hogy a kb. 100-120 előadói, műhelyvezetői program tíz napra elosztott rendjében én a második napon kerülök sorra, amikor még veszik a fáradságot a lelkesek, hogy megküzdjenek a porral, a kilométerekkel, a zajártalmat és jogos halálfélelmet okozó bérelhető mikrobuszokkal és az elháríthatatlan helyi taxisokkal. Az elszántabbak elverekszik magukat a „congress village”-nek becézett strandszerű terepre, ahol párhuzamosan futó programokat egyszerre tud szétfűjni a parti szél. Szerencsém van. Előadásom címe – „A magyar rituális hagyomány és a drámapedagógia együttélése napjainkban” – meglepő érdeklődést vált ki, s a rendelkezésemre álló hatvan perc után még két órán keresztül vallatnak elméletben és gyakorlatban arról, hogy mi ezt itthon hogy csináljuk.

Amikor az első sokkon túljutunk, mi fehérbőrűek is rájövünk, hogy lehetséges szabadtéren is emberi szót váltani, csak kicsit sokba kerül. Harmadnapra feszült és ideges minden más kontinensről jött vendég, többen lemondják az előadásukat, s innentől kezdve a programok követhetlenné válnak. Körülbelül annyi, vagy inkább kevesebb pénzből, amennyiből az ausztrálok három évvel ezelőtt egy katonai fegyelemmel megszervezett 1200 fős monstre rendezvényt csináltak a Brisbane-i egyetem összes termeiben, itt háromezer embert mozdtítanak meg. Ez a találkozó az afrikaiaké. Az oroszok hazautaznak, a svédek megsértődnek, a norvégok kajánul lesik, mi is történik, hisz Kenya után övéké a konferenciarendezés joga. Elképesztő szétesettség mindenütt, porral és dobszóval kísérve.

A Tom Mboya-ról elnevezett ipari iskola nagytermében futnak a fő-programok, amelyek másutt vagy megismétlődnek, vagy nem. Egyetlen fix pont van az életemben, a gyanús lepedőkkel és esti denevérekkel, de bőséges reggelivel szolgáló szálloda. Azt meg kell becsülni, mert ugyan ellátást ígértek, de az igazság az, hogy tíz napon át az időnként fölbukkanó helybeliek földre rakott banánkupacaiból vásárolok, s örülök, hogy valakik olykor vizet is árulnak műanyagpalackokban, mert a helyi víz nem iható.

Mivel a közlekedés befuccsol, a mikrobuszsofőrök tudniillik fölvtették a pénzt, aztán elszeleltek, s magára hagyták az egész nemzetközi gyülekezetet, maradok az iskola három-három lámpával megvilágított nagyter-

mében, ahol valamikor – de tényleg nem lehet tudni, hogy mikor – valamilyen műsorok elkezdődnek. Néha, csupán a megtévesztés kedvéért, papírfecnikre kiírnak valamit a falra, de az már akkor nem érvényes, csak a kiragasztó azt még nem tudja.

A teremben hamarosan magam maradok fehérbőrű, s velem kb. 500 fekete felnőtt, s kb. 150 gyerek. Nem tudni, hogy a gyerekek honnan jönnek, mindenesetre hamarosan előzönlük a rendezvényt. Nem szólnak, némák, nem is igen nevetnek, egészen közel jönnek, bedugják a fejüket a karod alá, válladra támasztják az állukat, s vagy tiszta a ruhájuk, vagy nem. Az előzetes hivatalos e-mail figyelmeztet, hogy ne érjünk hozzá az utcagyerekekhez, s ne engedjük, hogy megérintsenek bennünket. Hát ezt nem lehet teljesíteni. Kenya a legszaporább országok közé jött föl az utóbbi években. Mindenütt gyerekek. Az átlagéletkor azonban 55 év. S igen nagy a gyerekhalandóság.

A produkciók, ha elkezdődtek, nem akarnak abbamaradni. Tikkasztó hőség, zúgó dobok, csorgó verejtékű fekete táncosok. Ugandából, Etiópiából, Kamerunból vendégegyüttesek is jöttek, legfőként azonban Kenya szerepel. Egyetemi és városi vagy falusi, felnőtt vagy gyerekesoportok zúdulnak át az egyre porosabb színpadon.

Három műfajt tudok megkülönböztetni. A hagyományos táncos produkciókat, melyek legtöbbször szerelmi párjeleneteket nagyítanak föl, s udvarló, párosodó mozdulatokkal jutnak a csúcsra, dob-dübörgéstől kísérvé. Ezek legérdekesebbjei időnként a kontinens fő színházi műfajáig, a mesélő színházig is eljutnak. Ez a történetre épülő közös játék nem különböztet meg nézőt és játékos. Elvileg van egy mesélő, s az arra méltó részekenél aki csak akar, beáll egy-egy jelenetbe, s azt gyorsan és boldog odaadással eljátsszák.

A leggyengébb produkciók a nevelő szándéktól megbénított, misszionárius ízléssel betanított, keresztény áhitatot imitáló vagy fölmutató tan-drámák, amiket sokszor helyi szerzők írnak. Egyébként se rendezőnek, se szerzőnek, se színésznek a neve sehova ki nem íratik, be nem konferáltatik. Ezek a darabok nem nélkülözik az elszabadult hisztériát sem, mint módszert, s könnyes-nyálás odaadással ábrázolják a szenvedés viharait. Egy leányiskola teljes csapata például a fiúk homoszexualitással kapcsolatos problémáit tárgyalja a brazil szappanoperák stílusában.

Ez a mértéket vesztő vásáriság mutatkozik a harmadik fő műfajnál, a korszerű tanító- vagy inkább politikai színházi eseményeknél. Ezekben bizony már sok esetben nincs meg a mesélő színházak naiv tisztasága. Mégis akadnak megrázó játékok.

Amikor az utolsó napon eljutok az AIDS-szes gyerekek telepére, s látom, miként mossák a göröngyök közt meggyült, maláriát terjesztő szúnyogokat keltető talajvízben a beteg gyerekek ruháit az ottani szociális munkások, igazolva látok minden, de minden tanító kezdeményezést.

Afrika színháza és drámapedagógiája pillanatnyilag az életbenmaradásról szól és az életbenmaradásért dolgozik. A felnőtteknek szóló, szinte a gumióvszer használatát is bemutató bábelőadásokat karonülő csöppségek is nézik. Az AIDS démonait megszemélyesítő táncjáték fekete sárral bekent figurái a visító közönséget ijesztgetve ugranak be a nézők közé. Itt van velünk a mindennapi halál. A gyerekeknél látott drámaóra a végre munkát találó apukáról szól, aki egy ideig bírta az asszonya nélkül a fővárosban, aztán csak elment a diszkó után egy lánnyal, s hazahozta feleségének a fertőzést. Hét-nyolc évesek ismétlik összegezve a tanulságot: ne hálj mással, csak a te feleségeddel, mert úgy meghalsz, hogy csak na!

A halál és a szerelem az ősi afrikai kultúrában mint minden egyéb motívumot elsöprő főtéma jelenik meg. (Egyébként ez a terület az, ahol a nőket is körülmetélik.) A halál és a szerelem pedig „történi”, azaz akaratán kívül megesik az emberrel, bárhogy is ágálna ellene. A hatalom és a hatalomvágy, ami az európai dráma és színház elidegeníthetetlen alapeleme, itt meg sem jelenik, csak néhány „királyos” mesében. De ez köti le legkevésbé a nézők érdeklődését.

A tejet és vért egymással keverve ivó masszáj törzsek errefelé is hajtják marháikat. A szállodáig gyalogolva az esti tücsökszótól kísérvén, míg langyos tehén és kecskeillat keveredik az égetett hulladék keserű dögszagával, nem lehet nem arra gondolni, amit a nyitó szertartáson a helyi művelődési miniszter mondott: „Meg kell születni és életben kell maradni. Élteni kell. Nehezen és kényelmetlenül, csak élni legalább. Minden egyéb majd azután kerül kerül sorra.”

IX. Európai Gyermekszínház Találkozó

1998. július 12-26. Helsinki – Suomenlinna

Fabulya Lászlóné